

myös sähköisen viestinnän markkinatrendit sekä deregulaation vaikutus ohjelmatarjontaan. Kun edellinen luku tarkastelee systemaattisesti keskittymisen ja kansainvälistymisen eri muotoja (viestintäjättien levittäytymistä multi-mediairyityksiksi, omistuksen keskittymistä jne.), jälkimmäinen kokooa maittain yhteen tutkimustuloksia tv-ohjelmiston muutoksista uudessa kilpailuympäristössä. Kuten viimeinenkin pääluke, joka käsittelee EU:n viestintäpolitiikkaa, ne eivät tuo esille varsinaisesti mitään uutta, vaan tiivistävät erinomaisesti sekä ongelmat että käydyt keskustelut.

Johtopäätösluvussa Humphreys tynnyttelee "teknologista hypeä" (s. 302) viestinnän digitalisoitumisen ympärillä. Hän muistuttaa epävarmuustekijöistä, joiden edessä dereguloitua markkinat ovat: mistä yleisö on lopulta valmis maksamaan? kuinka pitkälle markkinat kestävät yleisön segmentoitumista ja tarjonnan fragmentoitumista? Kun tekninen kapasiteetti ei enää aseta esteitä, rajalliseksi suureeksi on osoittautunut yhä selvemmin raha, ts. se etteivät mainosmarkat, sponsoritilat ja tilausmaksut kasva loputtomasti uudessakaan viestintäympäristössä.

Erittelevässä yleiskatsauksellisuudessaan *Mass Media and Media Policy in Western Europe* on oivallinen teos esimerkiksi yliopistoliseksi kurssikirjaksi. Kenties parasta kirjassa on se, että kirjoittajia on vain yksi: se takaa, että tulos on kiinteä, johdonmukainen ja näkemyksellinen.

HEIKKI HELLMAN

Työkaluja keskustelun tutkijoille

Pirkko Nuolijärvi ja Liisa Tiittula: TELEVISIOKESKUSTELUN AGENDA.

Yleisradion yleisötutkimuksen julkaisuja 1/1997. Helsinki: Yleisradio 1977. 90 s.

Liisa Tainio: KESKUSTELUNALYYSIN PERUSTEET.

Tampere: Vastapaino 1997. 240s.

Viime vuosikymmenenä viestinnän tutkijoiden ja kielentutkijoiden tiet ovat kohdanneet yhä useammin. Kieltiede on suuntautunut tarkastelemaan kielen käyttöä sosiaalisena, todellisuutta konstruoivana toimintana ja toisaalta yhteiskuntatieteiden 'lingvistinen käänne' on ollut voimakaimmillaan nimenomaan viestinnän tutkijoiden ja sosiologien piirissä. Myös tutkimusalueet ja aineiston keruun menetelmät ovat sekoittuneet. Teema- ja fokusryhmähaastattelut ovat erityisen suosittu aineiston keruun menetelmä viestinnän tutkijoiden parissa; kielentutkijoita taas kiinnostaa medioiden käyttämä kieli ja vuorovaikutus medioissa.

Vaikka viestinnän tutkijoiden ja (muiden) yhteiskuntatieteilijöiden piirissä on viime aikoina harrastettu väliin loputtomalta tuntuvaa kieleen ja sen käyttöön liittyvää teoretisointia, on kielen ja tekstin tutkimuksesta kiinnostuneelle tarjolla varsin vähän käytännöllisiä metodologisia kehikoita. Esimerkiksi diskurssiteoria evästää tutkijaa ainoastaan kieltä ja sosiaalista todellisuutta koskevilla teoreettisilla premisseillä ja aineiston tosisaan ottamista, aineistolähtöisyyttä ja tulkinnossakin tutkittavan tekstin sisällä pysymistä implikoivilla vaatimuksilla. Ei siis ole ihme, että yhteiskuntatieteiden kiinnostus on kohdistunut kielentutkimuksen eri menetelmiin, erityisesti keskustelunanalyysiin, taikka laajemmin keskustelututkimukseen nimenomaan sen metodisen selkeyden ja vakiintuneisuuden takia. Suomenkielisiä keskuste-

lunanalyysiä käsitteleviä teoksia on lyhyessä ajassa ilmestynyt neljä – nyt katseen alla olevien lisäksi Auli Hakuisen toimittama *Suomalaisen keskustelun keinoja II* (kieli 10) ja Nuolijärven ja Tiittulan *Vuorovaikutus televisiossa*. Kielen- ja yhteiskunnan tutkimusta eri tavoin yhdistelevää kirjallisuutta myös käännetään kovaa vauhtia suomeksi (esim. Anssi Peräkylän *Heritage*-käännös ja Virpi Blomin ja Kaarina Hazardin käännös *Fairclough'n Media discourse* -kirjasta).

Keskustelunanalyysi perustuu metodiltaan ja näkemyksiltään Harold Garfinkelin etnometodologiaan ja Garfinkelin oppilaan Harvey Sacksin luentoihin ja kirjoituksiin. Olennaista tutkimussuunnalle on ajatus siitä, ettei keskustelu ole kaaos tai keskustelijoiden yhteisymmärrys perustu sattumaan, vaan että keskustelu on yksityiskohtiaan myöten jäsentynyttä toimintaa. Keskustelunanalyysi on lähtökohdiltaan myös toiminnallista. Kielenkäyttöä ja yksittäisiä ilmaisuja *tekoina* pitävästä puheakteoriasta se eroaa kuitenkin siinä mielessä, että teon käsite on keskustelunanalyysin piirissä paljon moniulotteisempi. Keskustelunanalyysi haluaa selvittää mitä kaikkea keskustelulla on mahdollista tehdä. Sen mukaan keskustelijat paitsi kysyvät ja käskyvät, myös konstruoivat identiteettiään ja vuorovaikutuskontekstia keskustellessaan. Lähestymistapa korostaa siis ennen kaikkea kielen käytön formaalia puolta ja sen jäsentyneisyyttä ja tarjoaa vakiintuneen metodisen työkalupakin ja käsitteistöön analyysin avuksi. Analyysi ja tulkinta erotetaan jyrkästi toisistaan: keskustelunanalyttikko tavoittelee yleisöäteviä havaintoja, joita voidaan perustella toisilla paralleelisilla havainnoilla, ei tulkintoja tai teoreettisia spekulaatioita.

Pieni on kaunista

Liisa Tainion toimittama kirja on kirjoitettu Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksella vuodesta 1993 pidetyn luentosarjan pohjalta, ja sen tavoitteena on kuvail-

la nimenomaan metodisia kysymyksiä niin, että itseopiskelijakin voisi hahmottaa analyysin motiivia ja keinoja. Tavoitteessa on mielestäni onnistuttu – kirja on kokonaisuudessaan varsin selkeä ja havainnollinen työkalupakki. Meta-teksti ohjaa johdannosta lähtien lukijaa kirjan rakenteen ymmärtämisestä. Lukijalle kerrotaan amerikkalaistyylisesti mistä tulevassa luvussa kerrotaan, miten se liittyy jo sanottuun ja vielä missä muissa luvuissa samankaltaisia tai analyysin kannalta rinnakkaisia asioita esitellään.

Kirja on rakennettu yhden yksittäisen keskustelunanalyttisen tutkimuksen logiikan mukaan. Liikkeelle lähdetään tarinanomaisesti kertomalla miten traditio on perustettu ja jälkipolville säilytetty, edetään aineistoihin ja litteraatioon, itse analyysiin ja lopulta tarinallisuuteen, osallistumisen kehiköiden rakentamiseen ja vuorovaikutuksen institutionaalisuuteen.

Kirjoittajat painottavat yhtenäisen peruskäsitteistön tärkeyttä keskustelunanalyysin piirissä. He myös tuovat esiin eri käsitteitä poikkeavasti käytäviä tutkijoita tutkimuksia, mikä on alan kirjallisuuteen tutustuvalla rahanarvoista tietoa. Lisäksi monimutkaisen ja työlään litteroimisen prosessin kuvaaminen ja litteraation lukemisen opastus on varsinkin yhteiskuntatieteellisen taustan omaavalle lukijalle tarpeen – usein loppuliitteeseen pakatut litteraatioissa käydyt erikoismerkit eivät juuri auta asiaan vihkiytyvätöntä lukijaa. Litteroimisen tarkkuuden vaatimusta voisi tietysti joillakin tapaa perustella sen tutkimuspolittisella merkittävyydellä.

Keskustelunanalyysin perusteet pyrkii opastamaan keskustelusta kiinnostunutta muodon, merkityksen ja toiminnan suhteiden tutkimiseen. Merkitys syntyy viimekädessä ilmauksen ja kontekstin yhteisvaikutuksessa sosiaalisessa toiminnassa, ja kielen käyttö on moniulotteista toimintaa: kielen käyttäjät paitsi suorittavat erilaisia toimintoja (käskivät, pyytävät, kieltävät tms.) he myös rakentavat identiteettinsä kieltä käyttäessään.

Kaikki keskustelun osallistajat ovat tutkimuksen kannalta yhtä

tärkeitä ja mielenkiintoisia. Analyysi kohdistuu juuri keskustelun yhteistoiminnallisuuteen, ei sen sisältöön tai teemaan, ja pyrkii selvittämään yhteistoiminnan mekanismeja ja rakenteita, jotka mahdollistavat *mistä tahansa teemasta* keskustelun. Jäsentyneisyyden muotoja on keskustelunanalyysin näkökulmasta kolme: vuorottelujäsennys, sekvenssijäsennys ja korjausjäsennys. Nämä kolme jäsennystä ovat vuorovaikutuksen olemassaolon edellytyksiä; niistä muodostuu se tausta, jota vasten keskusteluun osallistuvat sanottua tulkitsevat.

Tutkimusaineistoiksi soveltuvat kirjan mukaan parhaiten *luonnolliset* vuorovaikutustilanteet, siis arkikeskustelut tai tilanteet, joissa vuorovaikutus olisi tapahtunut ilman tutkimustarvettakin. Kaikenlaisia koeasetelmia vierastetaan. Kun luonnollisten aineistojen parimmuuden perustelu jää kirjassa vähemmälle, nousee lukijan mieleen kaikenlaisia kysymyksiä aineistojen luonteesta: miten luonnollista aineistoa hankitaan? Eikö tutkittaville kerrota tutkimuksesta? Vai ovatko kyseessä kuitenkin lavastetut luonnolliset tilanteet tai jonkun henkilön suostumus tutkijan mukaantulosta oikeaan, 'ilman tutkimustarvettakin tapahtuvaan' vuorovaikutukseen? Käiketi kaikilla keskusteluilla on oma, eri asteinen institutionaalisuutensa, kuten Peräkylä omassa, nimenomaan institutionaalisen keskustelun analyysiin keskittyvässä, luvussaan toteaa. Ja maalaisjärjellä ajatellen tutkijan läsnäolo tai tietoisuus tehtävästä tutkimuksesta todennäköisesti vaikuttaa mihin tahansa tutkittavaan vuorovaikutukseen tekemällä siitä enemmän institutionaalisen, kulttuurissa preferoituja rakenteita noudattavan.

Yhteiskuntatieteellisesti orientoitunut lukija jää kyselemään myös vuorovaikutuksen organisaatioon liittyviä kysymyksiä. Vaikka metodi on miten tarkka ja mikrotason tiukka analyysi 'kaunistaa', tuntuu pelkän vuorovaikutuksen rakenteen selvittäminen ilman sanotun sisällön huomioimista keskeneräiseltä analyysiltä. Luulisin myös teemojen ja yksittäisten repliikien vaikuttavan vuorovaikutuk-

sen kulkuun. Odotuksen rakenteet eivät ole pelkästään vuorovaihtoon ja keskustelun organisaatioon liittyviä, vaan tietyistä teemoista on tapana sanoa tietynlaisia asioita tietyssä sävyssä. Sisältöön keskittyvän analyysin ja vuorovaikutuksen rakenteen analyysin yhdistäminen lienee ajatus, joka kaunistuttaa keskustelunanalyttikkoa, mutta vaikuttaa yhteiskuntatieteellisemmin orientoituneesta melkoisen herkulliselta. Toki sellaisessa analyysissä joudutaan siirtymään kuvailevasta analyysistä tulkintaan, teemojen ja keskustelijoiden kulttuuristen paikkojen osoittamiseen.

Televisiokeskustelu ei ole keskustelua

Nuolijärven ja Tiittulan *Vuorovaikutus televisiokeskustelussa* -projektin toinen raportti antaa kokonaisvaltaisen analyysiesimerkin keskustelunanalyttisestä lähestymistavasta. Viestinnän tutkijoiden kannalta Nuolijärven ja Tiittulan teksti on jo aihepiirinsä puolesta kiintoisa – tutkitaan Ajankohtaisen Kakkosen 'Onko rasisti raukka' -ohjelmaa ja sen valmistelua. Erytisen kiinnostavaksi sen tekee mielestäni se, miten (esimerkiksi *Keskustelunanalyysin perusteissa*) osin melkoisen ahtaaksikin kuvattua menetelmää venytetään lähemmäs yhteiskuntatieteitä ja diskurssteoriaa: mukaan tuodaan institutionaalisuuden käsitteen lisäksi vallian käsite. (Tutkimuksen taustalla on keskustelunanalyttisen kehityksen lisäksi Norman Fairclough'n kriittisen diskursianalyysin tutkimusohjelma.)

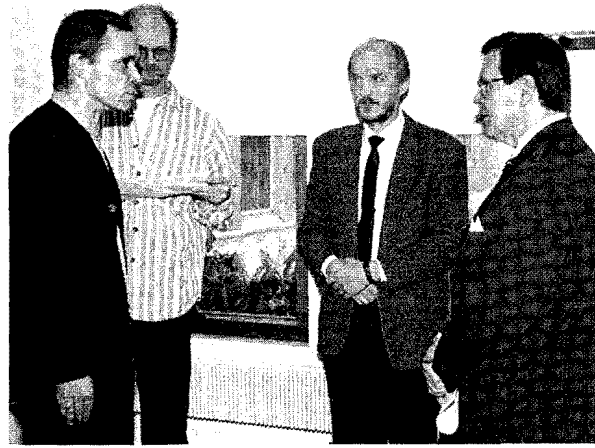
Ylipäätään keskustelunanalyysin ja mediatutkimuksen yhdistäminen on melkoisen harvinainen lähestymistapa: keskustelunanalyttikko kun suhtautuu usein epäilevästi etukäteen järjestelyihin vuorovaikutustilanteisiin, joissa luonnollinen, spontaani ja dynaaminen keskustelu ei ole mahdollista. Tutkimisen arvoiseksi televisiokeskustelun tekee Nuolijärven ja Tiittulan mukaan se, että televisiokeskustelujen yleisöt suhtautuvat niihin kuten luonnollisiin sellaisiin. Niinpä katsojan arkikeskustelunomaiseksi tulkitseman televisiokeskustelun 'purkaminen' media-

rutineiksi – toimittajainstituutioksi, lajityypin vaatimuksiksi, etukäteen suunnitelluiksi käsikirjoituksiksi, puheenvuoroiksi, inserteiksi – paljastaa monenlaisia ohjelmien tekemiseen liittyviä asymmetrioita. Viestinnän tutkimuksen kannalta keskusteluanalyysin näkökulma medioiden 'sisällä' tapahtuvaan vuorovaikutukseen ja mediadiskurssiin on myös tärkeä, sillä puheen jäsentyminen on osa toiminnan ja rakenteen välistä dialektista suhdetta yhteiskunnassa. Varsinkin katsojan kannalta televisio- ja toimittajainstituutioon liittyvät konventiot ja rakenteet eivät ole kovinkaan oiennaisia, sillä yleisöllä on käytössään vain toteutunut keskustelu.

Erilaisten televisioon liittyvien 'insitutionaalisuuksien' lähteille Nuolijärvi ja Tiittula löysivät pohtimalla televisio-ohjelmien suunnittelua ja suunnitelmien toteuttamista, spontaanin keskustelun mahdollisuuksia, itse ohjelman lähettämisen tilanteeseen liittyviä odotuksen struktuureja, toimittajajohtoisuutta sekä niin toimittajien kuin vieraidenkin metakommunikaatiota. Televisioinstituutionaalisuuden pääasiallisiksi muovaajiksi nousivat tutkimuksessa etukäteen suunniteltu agenda ja siinä pysyttelevä sekä keskusteluttomuus, spontaanin vuorovaikutuksen välttäminen.

Paitsi toteutuneen ohjelman vuorovaikutuksen analyysi, on yksityiskohtainen selvitys ohjelman valmistelusta jo sinällään mielenkiintoinen, sillä se paljastaa ohjelman tekemisen rutineihin liittyviä 'muodon ja merkityksen' kytköksiä. Siinä Nuolijärven ja Tiittulan tutkimus osoittaa herkkulaisesti ohjelmanteon tietynlaisten tavoitteiden hankaluuden: mikäli keskustelua pidetään vasta-argumenttien esittämisen foorumina, etukäteissuunnittelu ja vallitsevat konventiot soveltuvat kohtalaisesti tavoitteen toteuttamiseen, mutta jos tavoite on pikemminkin uusien näkökulmien esille nostaminen, on sen toteuttaminen toimittamisen ja tuottamisen kulttuurissa lähes mahdotonta: 'uudet näkökulmat' kun täytyy määritellä jo käsikirjoituksessa...

SANNA VALTONEN

Media alueellisen identiteetin luojana ja ylläpitäjänä puhutti Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen Identiteettiseminaarissa. Vasemmalta va. apulaisprofessori Tapani Huovila, toimittaja Jarkko Mänttari, professori Raimo Salokangas ja maaherra Kalevi Kivistö.

Jyväskyläläiset etsivät identiteettiä

Suomalaisten identiteetit ovat muuttumassa. Muutosta on kuitenkin mahdollista kuvata vasta kun siihen riittävä historiallinen etäisyys. Alueellista identiteettiä edistävät ja ylläpitävät maakunnallinen lehdistö ja joukkotiedotus. Nyt esimerkiksi Suomeen lanseerataan uutta alueellista identiteettikäsitettä, Väli-Suomea. Muun muassa tällaisista asioista puhuttiin maaliskuussa Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden järjestämässä identiteettiseminaarissa.

Assistentti Jaana Hujanen Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksesta tarkasteli median roolia alueellisen identiteetin luojana. Hän rajasi tarkastelunsa alueellisiin ykkösiehtiin.

Suomessa postilaatikkoon tiipahtava lehti määräytyy tilaajan asuinmaakunnan eikä poliittisen värin mukaan. Lehdistön alueellinen perusta näkyi Hujanen mukaan esimerkiksi uuteen läänijakoon liittyvässä keskustelussa, jossa alueellinen lehdistö puolusti innokkaasti läänejä ja maakuntia sekä niiden identiteettejä.

"Tunne oman alueen erityisyydestä terävoitui, kun alue joutuu vaihtakistoihin tai sen olemassaoloa uhataan. Alueellisuus näytetään tällöin ulkopuolisille liioitel-

lunkin yhteisenä kuvana, eräänlaisena maskina."

Väli-Suomesta uusi identiteetin kohde?

Hujanen esimerkkinä median uudesta roolista alueiden, identiteettien ja rajojen luojana oli viime syksynä lähinnä sanomalehti Keski-suomalaisen tunnetuksi tekemä Väli-Suomi -käsité.

"Etenkin eurovaalien yhteydessä lehti tarjosi lukijoilleen samais-tumisryhmänä Väli-Suomea, johon kuuluvien ihmisten menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden etenkin pääkirjoitussivun tekstit kutoivat yhteen."

Mielenkiintoiseksi Hujanen mukaan käsitteestä tekee se, että Väli-Suomen alue rajautuu Keski-suomalaisen kanssa yhteistyötä käynnistelleiden lehtien – Savon Sanomien, Ilkan, Pohjalaisen ja Karjalaisen – levikkialueiden mukaan.

"Väli-Suomen lehdistö on alueen ihmisten asialla vaatiessaan alueellista päätösvaltaa, rahaa koulujen ja teiden rakentamiseen jne. Samalla viestimien tarjoamat identiteettimääritykset heijastavat kulloistakin kilpailuasettelmaa sekä yhteiskunnallista ja poliittista kon-